

EGY BEZDÁNI MAGYAR DIPLOMATA

Hogyan és mikor tájékozódott a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány az 1944. évi délvidéki megtorlásokról?

A délvidéki magyar ajkú lakossággal szemben elkövetett 1944-es megtorlások tárgyalásánál mindenképpen meg kell említenünk a bezdáni születésű Abonyi András (Bezdán, 1917 – Budapest, 1945) magyarországi diplomata nevét. A 23 éves fiatalember a M. Kir. Miniszterelnökség délszláv–magyar kulturális ügyekkel foglalkozó referenseként kezdett dolgozni. Abonyi András 1944. november hónapban személyi titkára lett Teleki Géza grófnak, aki az 1944. december 22-én kinevezett magyar Ideiglenes Nemzeti Kormányban a vallás- és közoktatásügyi tárcát vállalta. Kutatásaim eredményét azzal a kérdéssel kapcsolatban szeretném kifejtetni, hogy az ideiglenes kormány hogyan és mikor szerzett tudomást az 1944. évi tragikus délvidéki eseményekről.

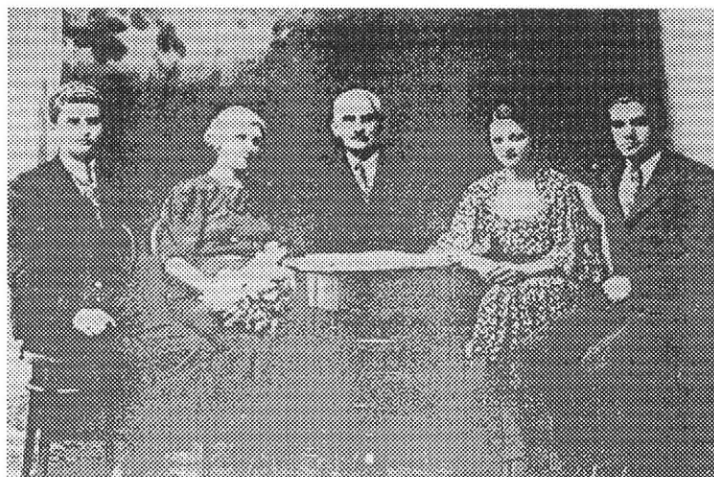
Ruff András (a Ruff család 1943-ban magyarosította családi nevét Abonyira) a királyi Jugoszláviában mint német nevű gyermek csak német vagy szerb tan nyelvű iskolába iratkozhatott be. Ennek ellenére a gimnáziumot Szabadkán, ha részben magánúton is, magyar nyelven fejezte be 1935-ben. A nagyérettségi bizonyítvánnyal a zsebében elhatározta, hogy diplomáciai pályára lép. Fellépéseit, beszédeit gondosan csiszol-

gatta, gyakorolta. Sokszor még a tükör előtt is. 1935-ben folytatta tanulmányait a budapesti bölcsészettudományi karon. 1938-ban Boszniában volt tényleges sor-katonai szolgálaton. Miután visszatért Bezdánba, hozzálatott a szerb és a francia diplomáciai nyelv minél tökéletesebb elsajátításához. Ezekben a hónapokban került baráti viszonyba Milan Konjović festőművésszel, Herceg János íróval és Kisbéry (Epling) János újságíróval. Szimpatizált a haladó diákifjúsági megmozdulásokkal és kapcsolatba került Györfi Józseffel és Horn Nándorral, akiket később kémkedés és internacionalista-kommunista mozgalomban való részvétel vádjával perbe fogtak és elítéltek.

1939. február 16-án Horthy Miklós kormányzó Teleki Pál gróftól nevezte ki miniszterelnökké.

Ruff András 1939-ben Budapesten folytatta egyetemi tanulmányait.

Ruff András apja, id. Ruff István (Bezdán, 1889 – Budapest, 1968) egy többgyermekes küllödi sváb család sarja volt. 1907-ben Kalocsán kántortanítói oklevelet szerzett. 1912-ben kántorra választották Bezdánban. Az első világháborúban az orosz fronton harcolt. A két világháború között Bezdánban a politikai

A Ruff család 1935-ben:

Ifj. Ruff (Abonyi) István, id. Ruff (Abonyi) Istvánné,
id. Ruff (Abonyi) István, Ruff (Abonyi) Terézia, Ruff (Abonyi) András

és a művelődési élet meghatározó személyisége volt. 1941-ben a magyar katonai közigazgatás idején tagja volt az ún. ötös bizottságnak. 1942-ben tagja lett az Országos Vitézi Rendnek és parancsnoka lett az első bácskai vitézi telepnek. Zsidópártolás miatt csupán több évtizedes nemzethűségének köszönhetően nem állították bíróság elé, ehelyett háborús katonai szolgálatra rendelték. A második világháború végét szovjet katonai fogságban érte meg.

Három gyermeke volt: Teréz (gyógyszerész), István (erdőmérnök), és András (tanár, diplomata).

Kitűnő baráti és rokoni kapcsolatban volt Farkas Ferenc ezredes vezérkari tiszttel (a bezdáni Farkas Ferenc tanító fiával) és Czirfusz Ferenc századossal (a bezdáni Czirfusz János tanító fiával).

1940. október 1-jétől Ruff András a M. Kir. Miniszterelnökség tájékoztatói, illetve kulturális osztályának a délszláv-magyar kulturális ügyekkel foglalkozó szerződéses referenseként kezdett dolgozni. Ez az állás a magyar-német-szerbhorvát környezetből származó fiatalembernek (még mindig csak egyetemista) utat nyitott a diplomáciai pálya felé. A történelmi Teleki család is bizalmába fogadta. Szabad bejárása volt a családhoz, ahova többször meghívták ebédre. Teleki Pál gróf maga igyekezett segítségére lenni, hogy minél előbb befejezze egyetemi tanulmányait. 1942. szeptember 12-én a Budapesti M. Kir. Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság előtt képesítő vizsga révén középiskolai tanári oklevelet szerzett. Bölceletet (filozófiát) és történelmet taníthatott volna, de ő továbbra is a minisztériumban maradt, mert diplomata kívánt lenni.

Az első komolyabb diplomáciai esemény az életében az 1940. december 12-én megkötött magyar-jugoszláv örökbarátsági és megneemtámadási szerződés tető alá hozásával kapcsolatos tevékenysége.

1943-ban megnősült.

1943. augusztus 12-én bátyját, Istvánt a Budapestről hozzá írt levelében arról tájékoztatja, hogy a napokban érkezett haza Újvidékről, Szabadkáról, Zomborból, Bezdánból, majd így folytatja: "(...) szerbjeim pedig majdnem lekésették velem az újvidéki vonatot, telefonálásra egyszerűen nem hagytak időt (...)"

Belgrádban a magyarokkal barátságot ápoló szerbek közé tartozott Nikola Bešlić földművelésügyi és erdészeti miniszter, aki korábban Budapesten vízügyi mérnöki oklevelet szerzett, és budapesti nőt vett

feleségül. Az ő segítségével magyar mérnökök is kerültek állami szolgálatba, mint például: ifj. Ruff István, Ruff András bátyja, Solymár Pál, Beinwinekler Viktor és mások.

Erre az időszakra vonatkozik Kisbéry Jánosnak 1959. december 15-én Herceg Jánoshoz Németországból írt levele: "(...) Ha jól emlékszem 1943 őszén Bandi egy hétig nálam (Újvidéken - a szerző megj.) tanyázott (...) lótot-futott, tárgyalt, agitált, szervezett, bevette magát minden kis lebuja, ahova szerbek jártak, odaült az asztalukhoz, együtt ivott velük, s minden tőle telhetőt elkövetett, hogy bizalmukba férközzék (...) cigányos képével egyébként is egy százszázalékos cincár benyomását keltette. Ismételten "tárgyalt" többek között Čirić Irinej pátriárkával is, úgy okoskodva, hogy annak nagy befolyása van a szerbekre (...) Egy hét múlva azután mégis azzal búcsúzott el, hogy a tervből aligha lesz valami (a szerbeket a németek ellen akarta hangolni - a szerző megj.) (...) Mindezt azért mondom el, mert ezek alapján nem tartom kizártnak azt sem hogy Szálasiék ellen is lázított s végül ezen vesztett rajta. Az állását, illetőleg hivatalát a kultuszminisztériumban azon a napon elhagyta, amelyen a Szálasi az uralmat átvette. Ezt onnét tudom, mert pár héttel rá kerestem a hivatalában s egy hivatalszolga-féle ebben az értelemben informált, hozzátéve, hogy a lakásán is keresték, de onnét is eltűnt (...)"¹

1944. szeptember 18-án Horthy Miklós kormányzó Zichy Vladimir grófon keresztül kapcsolatot keresett és talált a szovjet csapatokkal. Október 1-jén Moszkvába érkezett a Faragho Gábor vezérezredes által vezetett fegyverszüneti delegáció, amelynek még tagja volt Szentiványi Domokos és Teleki Géza gróf. Október 9-én a delegáció elfogadta a szövetségesek fegyverszüneti feltételeit.

Azokban a napokban Abonyi András meglátogatta szüleit Bezdánban, majd Zomborba távozott. Ott találkozott Herceg Jánossal és együtt meglátogatták dr. Deák Leót, Bács-Bodrog vármegye volt főispánját. Abonyi András, mint a külügyminisztérium megbízottja, felsőbb utasításra, személygépkocsin azonnal Budapestre akarta vinni dr. Deák Leót, hogy kimentse a várható nehéz helyzetéből. A volt főispán azonban visszautasította a menekülés lehetőségét, habár később mégiscsak távozott Zomborból.²

¹ Herceg János (1909-1995) író tulajdona.

² Matuska Márton: A megtorlás napjai. Újvidék, 1991., 45. o.

Dr. Deák Leó, a két háború közötti idő legkiemelkedőbb délvidéki politikusa. Kivégezték.

Dr. Reök Andor

1944. október 11-én a szovjet hadsereg bevonult Szegedre, 19-én Debrecenbe.

1944. október 16-án Horthy Miklós kormányzó, miután az előző napon a háborúból való kilépés sikertelenül végződött, a németek kényszerítésére lemondott Szálasi Ferenc javára, aki mint törvényes látszatú miniszterelnök megalakította az új kormányt és a háromtagú kormányzótanácsot.

Azokban a napokban az Abonyi család elhagyta Budapestet. Ezért nem találta Abonyi András Kisbényi János Budapesten, ahogyan azt levelében Herceg Jánosnak írta. A három Abonyi testvér Dunaszentgyörgyön találkozott. Abonyi András akkor István bátyja kerékpárján elindult a Bácskába. Úgy gondolta, hogy ott nagyobb biztonságban lesz, és még adatokat is gyűjthet a háború utáni igazságos békeszerződés megkötéséhez. Hogy az utóbbit megbízásból vagy saját kezdeményezésére tette, nem tudjuk. Bezdánba már a svájci nemzetközi vöröskereszt igazolványával és a szervezet egyenruhájában érkezett. Kerékpárját apja barátjánál, Bosnyák Ferencnél (1867-1950) az Új utca 48. szám alatti házában hagyta.

1944. október 22-én Bezdánban a községháza udvarán összegyűlt polgárok önkörüből megválasztot-

ták a Helyi Népfelszabadító Bizottságot és a helyi partizánőrséget. Október 25-én a bevonuló partizánok megalakították a helyi Katonai Állomást.

Abonyi András jelentkezett a helyi hatóságnál, a jugoszláv és a szovjet katonai parancsnokságon. Bosnyák Ferenc családja akkor már látta, hogy a vendég karján vörös karszalagot visel "Tumač" (tolmács) felirattal. A szovjet és a jugoszláv katonatisztek társaságában Abonyi András jól feltalálta magát. Poharazott velük, zongorázott és énekelt szerb-horvátul, oroszul és franciául. Közben járt-kelt a "felszabadított" területen. Tekintetbe véve az utazási lehetőségeket, valószínűleg csak a Zombor környéki településeken fordult meg.

1944. november 3-án éppen Bezdánban tartózkodott. Szinte végignézte az aznapi eseményeket. Hogyan szedték össze azokat az embereket, akiket az isterbáci legelőn agyonlőttek. Miként vonult le a helység lakossága a futballpályára, hogy később közülük a hatvan éven aluli férfiakat a zombori munkatáborba kísérik. Végül hogyan kényszerítették az egész lakosságot, hogy néhány óra alatt elhagyja a helységet.

Mindennek ellenére az éjszakát rokona, Flesch Katalin házában (Kossuth Lajos u. 4.) akarta eltölteni.

Később azonban meggondolta magát, valószínűleg a látottak és hallottak hatására. Az éj leple alatt Flotz Magdolna (Kossuth Lajos u. 1.) és Limburger Antal (Kolut u. 13.) udvarán és kertjén keresztül elhagyta Bezdánt, és Magyarországra távozott.

1944. november 6-án érkezett Budapestre. Mivel nem mert lakására (Wesselényi u. 24.) menni, felkereste rokonát, barátját, Vári Ödönt a Molnár Viktor u. 27. szám alatti lakásán. A családfőnek beszámolt a délvidéki eseményekről. November 10-én még egyszer megfordult a Vári családnál, de akkor főleg a parlamentben folyó politikai vitákról mesélt. Arról például, hogy kikkel találkozott, nem szólt semmit. Ugyanakkor elújságolta, hogy Teleki Géza gróf őt, mint apja egykori beosztottját, személyi titkárául fogadta. Nem állíthatjuk, hogy találkozott a gróffal, de ha erre mégis sor került, akkor biztosan neki is beszámolt a délvidéki eseményekről. Abonyi András azt is elmondta: az az érzése, hogy az utcán valaki követi. A Vári család azon ajánlatát, hogy töltsen náluk az éjszakát, vagy hogy hazakísérik, elutasította. Tőlük egyedül távozott.

November második felében Abonyi András újból feltűnt a Bácskában. Maga a szerző is látta, amint szürke ballonkabátban és fekete szemüvegben beszélgetett a szállásokra kilakoltatott lakossággal. Arra a kérdésre: "Hát te Bandi mit keresel itt?", azt válaszolta, hogy "most még nem mondhatom el, de egyszer majd megtudja." Azokban a napokban többször is megfordult Győrfi István nyomdászmeister Kossuth Lajos u. 11. szám alatti házában, és hosszasan elbeszélgetett Vajda Lajos káplánnal, aki ideiglenesen ott lakott és dolgozott. Hogy ezekben a hetekben merre járt, mit csinált, csak találgatni tudjuk. Tény az, hogy akkor már javában folyt a délvidéki magyarság elleni megtorlás: Újvidéken, Temerinben, Csurogon, Zsablyán, Mozsoron, Szenttamáson, Szivácon, Becsén, Péterrévén, Zentán, Bajmokon, Moholon, Szabadkán, Zomborban és így tovább. Szinte azt mondhatjuk, hogy a Bácska legtöbb magyarlakta helységében kisebb-nagyobb mértékben.

1944. december közepe táján Debrecenbe utazott, ahol 22-én a magyar Ideiglenes Nemzetgyűlés ki-nevezte az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. Dálnoki Miklós Béla lett a miniszterelnök, Gyöngyösi János a külügyminiszter, Teleki Géza gróf a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Abonyi András a felgyorsuló belpolitikai

események miatt a debreceni kormány megbízásából néhányszor Budapestre utazott. Azokban a napokban Teleki Géza gróf, ha nem másodízben, akkor első ízben bizonyára tájékozódott a délvidéki atrocitásokról, amelyek akkor már vérengzésekbe torkolltak. Ha ő tudott a délvidéki történetekről, akkor azok a többi magyar vezető politikusnak is a tudomására jutottak.

1944. december 24-én a szovjet csapatok körülvették Budapestet. A főváros ostroma 1945. január 1-jén kezdődött és február 13-án fejeződött be.

A Budapest bevételéért folyó harcok idején (december végén - valószínűsített dátum) Abonyi András súlyos hastáji sebesülést szenvedett. Azonnal kórházi kezelésben részesült az akkor már félig lerombolt városban, ahol az egészségügyi ellátás is igencsak hiányos volt. Az elkövetkező hónapokban kilencszer műtötték, de eredménytelenül. Annak ellenére, hogy élete utolsó hónapjait betegállományban töltötte, bejárt dolgozni munkahelyére.

Egy dokumentum szerint 1945. január 6-án Teleki Géza gróf kinevezte Abonyi Andrást személyi titkárnak.³

A Magyar Minisztertanács 1945. február 1-jei gyűlésén felvett 7. számú jegyzőkönyv szerint hivatalosan akkor esett szó először a délvidéki eseményekről. Néhány kiragadott mondat a jegyzőkönyv szövegéből: "(...) Valentyin (igazságügyi miniszter - a szerző megj.): a partizánkérdésről beszélt, Baranya háromszögben előfordult esetek; ajánlja az Ellenőrző Bizottsághoz forduljunk (...) Gyöngyösi: a szerb követ szerint Tito embereit nem engedi át a határon. Valentyin: megemlíti, hogy a csángók Zomborban vannak internálva. Közülük csak keveset hoztak még át (...)"⁴

1945. január 20-án aláírták Moszkvában a fegyverszüneti megállapodást a győztes hatalmak és Magyarország között. Április 4-én az egész Magyarország területét elfoglalták a szovjet csapatok.

A Magyar Minisztertanács 1945. március 9-én megtartott ülésén felvett 15. számú jegyzőkönyv szerint Csukási G. Lajos minisztertanácsi jegyző beszámolót tartott az alábbi tárgysorozati pont alatt: "A bácskai partizánok kegyetlenkedéseiről szóló jelentés." Szinte biztosra vehető, hogy a jelentésben helyet kapott Abonyi Andrásnak, a délvidéki megtorlásról szóló információja is. Tudomásom szerint a minisztertanács

³ Művelődési és Közoktatási Minisztérium: Abonyi István úrnak (...) 828/997.

⁴ Magyar Országos Levéltár (MOL): XIX - A - 83.

elé került jelentésnek nyoma veszett, vagy még egyelőre hozzáférhetetlen. Ma még csak Gyöngyösi János külügyminiszter megjegyzése áll a rendelkezésünkre az említett jegyzőkönyvből: "Tito csapatai ezektől távol állnak."⁵

Id. Abonyi István, Abonyi András apja ekkor még mindig szovjet fogságban volt. 1945. szeptember 5-én a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a 43606/1945 számú átiratában, amit Abonyi András kérelmére állított össze a Külügyminisztériumnak, id. Abonyi István kiszabadításának érdekében, a következőket is írta:

"(...) Úgy maga (Abonyi István tart. főhadnagy) mint egész családja hathatós támogatásban részesítette a kegyetlen fajvédelmi intézkedések üldözötteit s a szláv nemzetiségű munkaszolgálatosok érdekében is rendkívül sokat fáradozott. Minthogy zsidó rokonai, barátai és számos jóismerőse állandó megsegítésével fasiszta "megszégyenítő" akciók és ismételt fenyegetések ellenére sem hagyott fel, betegen katonai szolgálatra vonultatták be (...) A hátszágban mint főhadnagy nyílt antifasiszta agitációt fejtett ki, s legénységével két ízben fegyveres harcot indított a német SS katonaság ellen (...) Fia, Abonyi András, a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériumban szolgálatot teljesítő miniszteri titkár, a múlt év október elején átszökött a Jugoszláviában előretörő Vörös Hadsereghez. Eközben német terrorcselekmény folytán oly súlyos sebesülést szenvedett, amely csaknem az életébe került és amelyből még a mai napig sem gyógyult fel (...)"⁶

1945. november 4-én országgyűlési választások voltak.

1945. november 15-én megalakult az új kormány. Teleki Géza gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter helyébe Keresztúri Dezső került.

1945. december 6-án Abonyi András szüleinek írt utolsó levelében a következőket is írta:

"Édes jó Szüleim!

Csak röviden írhatok mert nyakig vagyok a munkában (...) az operáció nem sikerült (...) kénytelen voltam halaszthatatlanul és teljes energiával neki feküdni a munkának, mégpedig a "lecke" (a békeszerződés - a szerző megj.) előkészítésébe.

Egyelőre maradtam a kultuszminisztériumban, de állandó helyem Nagybudapest. Ugyanis sorra járom az összes minisztériumokat, intézményeket és szemé-

lyeket, akik jugoszláv-magyar vonalon, anyagi és személyi viszonylatban számításba jöhetnek. Emiatt minden személyi kérdésemet háttérbe kellett szorítani, mert a kérdéses munka alapos megszervezése mindennél fontosabb (...)."⁷

1945. december 23-án Abonyi András tüdőgyulladás következtében kórházi kezelés közben, eléggé magára hagyatva, meghalt.

1945. december 28-án a Magyar Nemzet című napilap a következőket írta a halálesettel kapcsolatban:

"A magyar diplomácia újabb vesztesége

Alig néhány nappal Barcza Rotter Béla külügyminiszteri titkár halála után újabb súlyos veszteség érte a magyar diplomáciát: Abonyi András min. titkár váratlan hirtelenséggel elhunyt. A lelkiismeretes fiatal diplomata, aki a külügyminisztérium kulturális osztályának egyik legkiválóbb tagja volt, még Budapest ostroma alatt sérült meg, mikor a debreceni kormány megbízásából Pesten járt. Bár nagyszámú gránátsérüléséből úgy látszott sikerül kilábolnia, utolsó operációja után hirtelen elhunyt. Abonyi András alig 28 éves korában távozott az élők sorából. Négyévi külügyi szolgálata alatt azonban, bár éppen a délszláv előadó nehéz posztját töltötte be a kedvezőtlen időben, a demokratikus Magyarországnak nagy szolgálatokat tett. A nemegyszer más irányú hivatali főnökök ellenében is bátran és következetesen kitartott a szerb-barátság, a magyardejszláv együttműködés gondolatának jelentősége mellett. Sajnálatos tény, hogy disszertációját, a magyar-szerb állameszme kialakulását nem fejezhette már be. Legutolsó vállalkozása az volt, hogy egy modern szerb és egy modern magyar prózai antológia munkálatait készítette elő."

A leírtakból kitűnik, hogy a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjai már 1944. december végén is eléggé tájékozottak voltak a bácskai atrocitásokkal kapcsolatban, csak éppen nem merték vagy nem akarták ismereteiket nyilvánosságra hozni.

Adatközlők:

1. Abonyi István (1913), Budapest, Szilke u. 7.
2. Bosnyák István (1909), Bezdán, Új u. 48.

⁵ Új Magyar Központi Levéltár: Minisztertanács Titkársága. Központi Titkos Irattár. 15/1945 sz. minisztertanácsai jegyzőkönyv.

⁶ MOL: XIX - Y - 1 - eld.

⁷ Abonyi István (1913) tulajdona.

3. Flesch Katalin (1910), Bezdán, Kossuth Lajos
u. 4.
4. Győrfi Ilona (1933), Bezdán, Kossuth Lajos u.
11.

Irodalom:

1. Dr. Balla Ferenc - Dr. Balla István: Bezdán története. A jugoszláv katonai közigazgatás bevezetésétől a termelő parasztszövetkezetek felbomlásáig (1944-1953). Tóthfalu; Logos, 2001.